

Marxisme og økologisk økonomi

Miljøpartiet de grønne (MDG) markedsfører en internasjonal, grønn plattform basert på et økologisk bærekraftig økonomisk system.

Paul Burkett viser til en offentlig dialog med Herman Daly, som MDG ofte henviser til, som en direkte foranledning til å skrive sin bok *Marxism and Ecological Economics*.

Geir Hem

er aktiv i Rødt Gamle Oslo, har i flere år vært leder av Bydelens miljøforum, LA21, og arbeider mye med byutvikling og lokalmiljø.

Paul Burkett viser begrensninger i Dalys analyse, og samtidig gjennomgås marxisters syn på naturen og økologi. Boka er ikke ferskvare (utgitt i 2006 av Historical Materialism Book Series – Boston), men temaet treffer en hyperaktuell debatt.

Burkett ønsker å stimulere til debatt mer enn å polemisere med hardtslående og dogmatiske argumenter. I forordet sier han:

Jeg prøver å engasjere meg seriøst om sentrale funksjoner innen økologisk økonomi som et 'meta-paradigme', og sentrale teoretisk problemstillinger knyttet til hovedtemaer innen økologisk økonomi. Jeg håper at boka vil bli nyttig ikke bare for dialog mellom marxister og økologiske økonomer, men også for de som søker en kritisk introduksjon til de grunnleggende ideene til økologisk økonomi.

Som bidrag til en marxistisk forståelse av økologisk økonomi gjennomgår han:

I Relasjonen mellom naturen og økonomisk verdi

II Behandlingen av naturressurser og kapitalforhold

III Betydningen av loven om entropi for økonomiske systemer

IV Konseptet bærekraftig utvikling.

Om De Grønne og Herman Daly

MDGs hovedbudskap er å fremme et økologisk bærekraftig økonomisk system. I *Dagbladet* i vår viser Rasmus Hansson (MDGs 1.-kandidat Oslo) til Herman Daly som «den fremste eksponenten for en mer økologisk økonomi. Han snakker mye om behovet for et sterkere samarbeid mellom arbeid og kapital». I et innlegg i *Dagsavisen.no* 18.6. gjentar Andrew Kroglund, Thomas Hylland Eriksen og Dag O. Hessen ordrett Hansson referanse til Daly.

Herman Daly er en amerikansk økologisk økonom og professor ved The School of Public Policy of University of Maryland College Park i USA Han var økonom i

Paul Burkett

f. 1984, er professor i økonomi ved Indiana State University, USA. Han har blant annet skrevet boka, *Marxism and ecology include Marx and Nature: A Red and Green Perspective* (St. Martin's Press, 1999).

Boka som omtales her, kan lastes ned fra http://www.revalvaatio.org/wp/wp-content/uploads/burkett-marxism_and_ecological_economics.pdf

utviklingsavdelingen i Verdensbanken, men sluttet i 1994 med en uttrykt kritikk av måten banken drives på og den gjeldene økonomiske teorien som legges til grunn.

Dalys positive bidrag og hovedbudskap er opposisjon mot rådende økonomiske miljøer og framleggelse av et program for en bærekraftig og miljøvennlig økonomi. Daly argumenterer hardt mot en fortsettelse av vekstøkonomien. Jorda og menneskeheten vil ikke overleve hvis vi fortsetter som før. Han er en viktig stemme i denne sammenheng.

Daly foreslår at det må etableres en «steady state»-økonomi. Perspektivet stammer fra John Stuart Mill – «stationary state» – som argumenterte for at økonomisk ekspansjon ville stoppe, og at samfunnets økonomiske mål ville endres fra kvantitative vekst til kvalitative utviklingsmål.

Daly har fått stor tilslutning til sitt grønne engasjement, men har møtt kritikk for urealisme i de konkrete løsningene. Framtidsprosjektet kritiseres for å være en slags Ole Brum drømmeverden. Kritikere påpeker at Dalys prosjekt er en reformert kapitalisme hvor markedet rår, og at det er naivt å tro på en (steady-state) – nullvekst stabil økonomi – uten mere grunnleggende systemforandringer.

Dalys program er mye rettet inn på prising, skatteendringer, reguleringer,

desentralisering og holdningsskapende arbeid med gode ønsker basert på sammensmeltning av vitenskap og religion. Det kan ha sin bakgrunn i et kristent livssyn, og en slags sosioøkonomisk tro på sine gode naboer og guds skaperverk.

Miljøpolitikk på to bein

I Rødts program «Plan for en fornybar framtid» heter det:

Rødt mener dagens økonomiske system står i veien for å kunne løse klimakrise. Derfor ønsker vi i stedet et system der menneskers og miljøets behov har forrang framfor kapitalistenes profitt. Klimakrise, matvarekrise og økonomisk krise viser at et systemskifte er mer nødvendig enn noen gang.

Samtidig sier Rødt:

Vårt budskap er at kutt i norske klimagassutslipp er mulig innenfor rammene av dagens system, med dagens teknologi og parallelt med en storstilt satsing på nye, fornybare arbeidsplasser. Vår ambisjon er å lage en plan for et bærekraftig Norge der CO₂-utslippene er lave nok til at vi stabiliserer klimaendringene på et nivå som både vi og økosystemene rundt oss kan leve med.

Både Daly/De Grønne og Rødt berører de to 'beina' – endringer innen dagens system og behov for systemendringer. Kritikken mot Daly dreier seg mye om hvorvidt hans systemkritikk er fundamental nok. Venstresidens klimaprogram kan også debatteres ut ifra hvor mye det faktisk er mulig å oppnå uten systemskifte.

Dalys og MDGs framstilling av et nullvekst økonomisk regime har nesten totalt fravær av klasseanalyse og et historisk materialistisk perspektiv. Fagforeninger er bare såvidt nevnt i MDGs program.

Burkett's metode

Burkett legger ikke vekt på å kritisere økologisk økonomi som sådan. Men han er

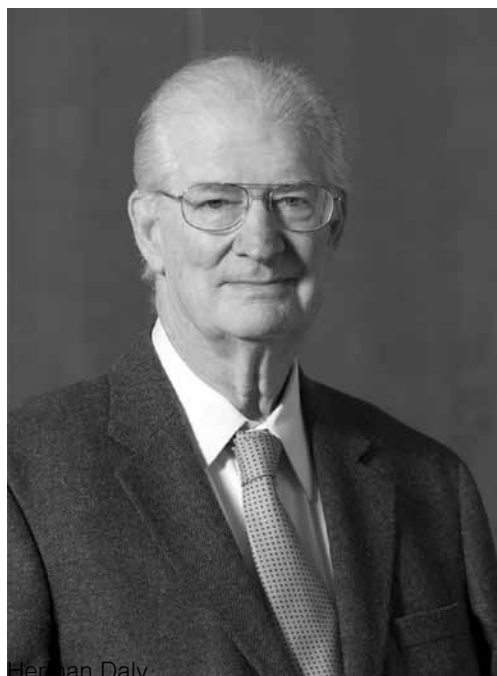
tydelig på at det er antagonisme mellom klassisk økologi økonomers syn og marxisme. Han anerkjenner sammenhengen mellom økologi og økonomi, men viser til begrensninger innen det økologiske økonomiske miljøet. Han sier om hensikten med boka:

Det sentrale spørsmålet i boka er om metodene og konseptene anvendt av økologisk økonomi, er adekvate for å ivareta egne ønsker om en multidisiplin tilnærming, metodisk pluralisme og historisk åpenhet. Spesielt argumenteres det med at marxismens klasseperspektiv – klasse som en materiell-sosial relasjon knyttet til produksjon – er et nødvendig og sentralt element som økologisk økonomi mangler. Dette belyses ved å vise hvordan marxismen avdekker viktige motsetninger, analytiske mangler og ubesvarte spørsmål innen økologisk økonomi miljø.

Boka inneholder både en kritisk gjennomgang av hvordan økologisk økonomi tilnærmer seg sentrale temaer, og en utdypende om marxismens forhold til økologi.

Burkett viser til at marxister – siden Malthus – ofte har vært skeptiske til teorier som framsetter naturlige grenser for menneskelig produksjon og utvikling. Han viser til at dette skyldes, at slike teorier ofte brukes til å støtte opp om konservative strømninger, som motsetter seg arbeiderklassens kamp for å bedre sine betingelser, og kan bremse den fattige verdens rettmessige krav på ressursutnyttelse og velferd. Derfor har marxister i praksis ikke fokusert på den «økologi-vennlige materialistiske dimensjonen», og teknologioptimisme preget en del tidligere sosialistiske bevegelsene. Burkett peker likevel på at alt tidlig marxisme også hadde økologiske perspektiver, og at naturvitenskap og det vi nå innbefatter i økologibegrepet, faktisk spiller en rolle i Marx og Engels materialistiske tilnærmingen til historien generelt og kapitalismeanalysen spesielt. Marxisters passivitet har på sin side hatt

en rekyl effekt ved at intellektuelle økologiske økonomer ikke har vist interesse for å analysere produksjonkreftene fra et økologisk og energetisk (studier av energi under endring) perspektiv. Økologiske økonomer har derfor i stor grad hatt en nyklassisistisk og abstrakt-ideel tilnærming til markeds-modeller.

Om temaene i boka

Den sekvensielle gangen i boka belyser de fire tidligere nevnte områdene: verdi, kapitalforhold overfor naturen, entropi og bærekraftig utvikling.

I gjennomgangen av en marxistisk forståelse av forholdet mellom naturen og økonomisk verdiskaping vises det til

Marx kritikk av *fysiokratene* (en teori om at nasjoners velstand ble bestemt av verdier fra natur og landbruk). Dette har relevans siden fysiokratenes syn på verdiskapning på mange vis har komponenter som gjen-speiles i nåtidens økologisk økonomiske teorier. Marx gamle kritikk av fysiokratene bidrar derfor til å synliggjøre økologisk økonomis manglende evne til å analysere verdiskapning og relasjoner i markedsøkonomien – knyttet til produksjonsforhold og skillet mellom *bytteverdi* og *bruksverdi*, og arbeidskraftens manifestasjon som vare med historisk separasjon fra landeiendom (natur). Menneskets forhold til naturen blir fremmedgjort og blir et rent pengeforhold.

I sammenhengen berøres også fremmedgjøringen videre, og Burkett skriver om hvordan normer, som er ubevist innrammet i kapitalismes klasserelasjoner, dukker opp i økologisk økonomis analyser av verdiskapning. Dette gjenspeiles også i en allmenn usynliggjøring av kapital/verdiforhold knyttet til natur. Forholdet til naturressursene blir framstilt rent instrumentelt som en samling av 'naturlige ressurser'. En konsekvens av dette blir at 'bærekraftig utvikling' løsrives fra sosiale relasjoner, og blir synonymt med allmen vekst og velstand/fordeling.

Marx anerkjente at naturen er en kilde til bruksverdi, men viste sammenhengen med bytteverdi og utbytting både av mennesker og natur.

Termodynamikkens lover – loven om entropi

Det er relativt lite som er skrevet om marxismens syn på disse områdene. Det

– Ikke engang et helt samfunn eller en nasjon, ja ikke engang alle samfunn som eksisterer samtidig, er eiere av jorda. De er simpelthen brukere av den, de som drar nytte av den, og de må overføre den i forberedt stand til generasjonene som kommer etterpå. (Marx i Kapitalen)

Termodynamikkens lover

Termodynamikk er en gren av fysikken som ble utviklet på 1800-tallet i forbindelse med at varmekraftmaskinen gjorde det mulig å omdanne høy temperatur til mekanisk arbeid. Den første 'loven' sier at energi kan verken oppstå eller forsvinne. Den andre 'loven' sier at entropien til et isolert system aldri kan minke. Det betyr at det stadig blir mer uorden, og at et isolert system aldri vil *rydde* seg selv. Disse 'lovene' har betydning for retningen av naturlige prosesser.

har derfor festet seg en oppfatning om at marxismen har brydd seg lite om energitransformasjoner.

Burkett gjennomgår konkret entropisynet til Daly og en annen autoritet innen økologisk økonomi – Nicholas Georgescu-Roegen – og viderefører temaet lang fire spor:

- I Evnen for menneskelig produksjon til meningsfullt å utnytte energien i materien («'fix' matter energy») i nyttbare former.
- II Det motsetningsfulle og meningsløse i å omtale nytteverdien av energien i materien/naturen isolert og skilt fra sosiale prosesser og produksjonsforhold.
- III Muligheter for resirkulering av naturens ressurser.
- IV I hvilken grad markedsmekanismer og markedsprising kan brukes og reflekterer knapphet på naturressurser – råvarer («low-entropy matter energy»).

Burkett hevder at diskusjon om disse temaene blir begrenset ved fravær/ usynliggjøring av klasseperspektiv – i produksjonsprosessene og de samfunnsmessige betingelsene for utnyttelse av naturressursene.

I et marxistisk perspektiv har markedets verdisetning knyttet til entropi – (omformatering av energien i naturen) klare betingelser knyttet til produksjonsforholdene – utbyttingsforholdet og produksjonens/arbeidets og naturens fremmedgjorthet. Disse forholdene reflekteres paradoksalt i systemets evne og mekanismer for å reproducere seg selv gjennom periodiske ressurs-/ forsyningskriser – til tross for stadig bedre metoder til å utnytte ressursene. Et marxistisk perspektiv knyttet til økonomi-entropi viser et dialektisk forhold og skille mellom *barekraftig utvikling* og *barekraftig kapitalisme*.

Burkett går dypere inn i dette temaet ved å vise til Marx' og Engels' debatt med Sergei Podolinsky om temaer knyttet til sosialisme og termodynamikkens lover. Det vises at Marx og Engels også her direkte tok opp temaer knyttet til økologi og tømming av ikke fornybare ressurser. Mens Prodonski blir kritisert for ren energi-reduksjonisme (potensiale gjennom stadig akkumulasjon av energi på kloden), var Marx og Engels tydelige og bevisste på ressursbegrensninger knyttet til produksjon både under kapitalisme og sosialisme.

– Frihet på dette området kan bare bestå i at det sosialiserte menneske, som sammenslutning av produsenter, styrer det menneskelige samspillet med naturen på en rasjonell måte, under kollektiv kontroll. Og slik at de i stedet for å være styrt av blinde krefter, gjør dette med minst mulig bruk av energi og på en måte og under forhold som er passende og verdig for deres menneskelige natur. Karl Marx

Energibetraktninger er sentrale i Marx omtale av selve arbeidskraftens verdi – knyttet til behovet for reproduksjons- og selve verdiskapningprosessen – bruken av arbeid. Engels argumenterte mot energi-reduksjonistene ved å understreke den ikke-reduserbare biokjemiske karakteren av menneskelig arbeid og produktene av det, og at arbeidskraftens bruksverdi ikke kan omformes til ren energi.

Marx inkluderte energi metabolske (menneske–natur forhold/stoffskifte) temaer til analysen av kapitalistisk tilsetningsforhold ved å inkludere både konservering og tømming av naturressurser knyttet til både den individuelle arbeiderens livsgrunnlag og reproduksjon av arbeidskraft. Innholdet i termodynamikkens lover er også med i Marx' analyser knyttet til utviklingen av industrialisering/maskinproduksjon og storproduksjon, og hvordan menneskelig produksjon brot ut av rammene fra å leve på solenergi/varme til å utnytte *geologisk kapital*.

Burkett viser til kapitalismens behov for vekst og stadig økende utnyttelse av naturen. Både konkurransen og produktivi-

tetsveksten trekkes inn i bildet. Ved vekst i arbeidsproduktiviteten følger økende mengde ressurser/materiale som kapitalen må skaffe og anvende for å øke verdien – siden verdien må manifestere seg i bruksverdi.

Til tross for at tidlige marxister ikke brukte økologiske begreper som vi kjenner, så er ikke dette uttrykk for at de avviste termodynamikkens lover, men konsistens med disse. Marx og Engels så på kapitalistisk økonomi som et åpent system avhengig av menneskelig arbeidskraft og («non human») energi/ressursbruk. De viste kapitalens tendens til å utarme og plyndre naturressursen i utbyttingsprosessen.

Økonomiske ulikhetmodeller og påvirkning av omgivelsene

En relativt stor del i boka er viet gjennomgang av ulikhetmodeller i relasjon til inntektsnivå og økonomisk vekst. En økonomisk modell går ut på at økonomiske forskjeller øker når økonomien vokser, men at dette snur etter et visst økonomisk utviklings/vekst-nivå. Slike kurver og modeller er også anvendt med en beskrivelse av forurensningsnivået knyttet til økono-

misk vekst og inntektsulikheter.

Mange faktorer brukes for å begrunne hvordan forurensningen går ned i takt med økende velstand – bedre teknologi, «renewable» sammensetning i produksjonen mm. Burkett viser til kritiske kommentarer og manglende empiri som dokumentasjon for dette. Momenter han viser til, er en dypere gjennomgang av alle former for miljøødeleggelse og bruk av ikke fornybare ressurser, og at inntektsforskjeller i de enkelte land og ulike modeller/vektinger kan skjule fakta. Det er også sånn at rike land i stor grad *eksporterer* miljøproblemer til fattige land. Hovedpoenget er likevel at fravær av en sosialøkonomisk analyse og den sosiale organiseringen av produksjonen i en miljøanalyse fungerer tilslørende. Analysene blir nyklassisistiske og ser på miljøødeleggelse som en ekstern konsekvens av markedsaktiviteter med tilbud/etterspørsel og forbruk. Når de da analyserer endringer i miljøregnskapet og miljøkvaliteter, så skilles det ikke mellom systemmessige reproduksjonsaktiviteter og allmenne menneskelig utvikling. Det gjøres også få forsøk på å belyse forskjeller og konsekvenser klassemessig – ulike livsbetingelser for rik og fattig.

De ulike likevekt/ubalanse modellene kan ikke forklare ulike nivå og mønster i miljøødeleggelsene siden de ikke forklarer innholdet i hvordan og hvorfor miljøet ødelegges – basert på produksjonsforholdene med materielle og sosiale relasjoner. I et marxistisk perspektiv belyses hvordan rikdom og makt i klassesamfunnet er systemmessig avhengig av miljøødeleggelse.

Om økologiske konflikter, ubalanse overfor naturen og kriser

Burkett gjennomgår ulike økologiske økonomers modeller og diskusjoner rundt disse. Han viser hvordan bærekraftproblemer ofte blir analysert ut ifra fysiske

innsatsfaktorer med ulike prismekanismer knyttet til ressursfaktorer. Dette temaet er viktig relatert til ulike løsningsforslag knyttet til Dalys «steady-state-økonomi» og forslag rundt prising og skatteendringer. Slike forslag gjenspeiles også i MDGs parti-programmer.

Det trekkes fram at fraværet av klasseanalyse reduserer innholdet rundt økologisk krisehåndtering. Han viser også til at økonomi–natur samspillet under kapitalismen ikke nødvendigvis truer kapitalistisk produksjon selv om miljøet og naturen ødelegges. Dette er forhold som er viktig å forstå for miljøbevegelsen. Tvertimot kan ulike miljørettede aktiviteter gi nye muligheter for kommersiell vareproduksjon, handel og investeringer – ref også klimakvotehandling. Dette gjør det viktig å skille «kapitalistisk miljøforvaltning» fra forvaltning av naturressurser generelt.

Fra et marxistisk ståsted vises det til at klasseforholdene er knyttet til produksjonsforholdene – både sosiale og miljømessige. Arbeiderklassens sosiale/ økonomiske kamp og kampen for miljøet løftes fra å bli noe mer/annet enn et spørsmål om fordeling.

Miljøkriser under kapitalismen er av flere typer. En type krise dreier seg om at kapitalakkumuleringen er truet av begrensninger i forsyningslinjer og tilgang til råvares bruksverdi (tidligere bomullskriser og oljekriser). En annen type krise er knyttet til kapitalismens generelle miljøødeleggelse som ødelegger natur og betingelsene for menneskelig aktivitet generelt.

Bærekraftig utvikling og framtida

I den siste delen av boka bruker Burkett mye plass til temaer rundt bærekraftig utvikling. Han legger vekt på skillet mellom miljøkriser relatert til kapitalistisk kapitalakkumulering og profittjag, og kriser knyttet

til naturens generelle betingelser for menneskelig utvikling.

Dette skillet er viktig, ikke for å unnlate å adressere miljø- og ressursproblemene for seg, men det er en viktig sammenheng som har betydning for hva vi gjør, hvilke strategier miljøbevegelsen bør velge, og hvilke løsninger som er mulig.

Kapitalakkumulasjonen/konkurransen og kapitalismens utnyttelse og ødeleggelse av naturen blir grundig belyst i flere kapitler. Enhver profittstyrt markedsøkonomi må baseres på vekst pga konkurransen og behovet for kapitalakkumulasjon. Kapitalismens normaltilstand i forhold til ressursutnyttelse («'normal' matter-energy throughput») følger av dette antiøkologiske imperativet: kapitalakkumulasjon. Kapitalistisk verdiskaping fremmer entropisk degradering av materie/energi. Det er innen disse systemparameterne som gjenvinning og miljøavfallstiltak opererer.

Kapitalistisk reproduksjon bryr seg ikke om et positivt samspill med naturen («co-evolution»). Det som teller, er tilgang til arbeidskraft og naturressursenes bruksverdi for å kunne opprettholde produksjonsprosessene og verdi/profitt-skaping.

Det marxistiske perspektivet viser altså at i tillegg til *kapitalakkumulasjonskriser* så frambringer kapitalismens økologi-entropi dynamikk konstant miljøødeleggelse knyttet til menneskelige og naturens livsbetingelser. Denne permanente krisetilstanden kan bare overvinnes gjennom sosialisering av produksjonen og endring av de materielle (natur-menneske) forutsetningene – produsentene/arbeiderklassens og folkelige kamper.

Burkett om kommunisme og miljøkamp

Produsentenes skille fra naturen kan bare overvinnes på lang sikt gjennom en revolusjonær kamp for å etablere et sosialt system

og produksjonsforhold som ivaretar ansvaret for videreutvikling av mennesker og natur. Nye produksjonsforhold (marxistisk klassisk betegnelse som «kommunisme») forener flere dimensjoner av bærekraftig utvikling som har blitt separat adressert av økologiske økonomer:

- I Ansvar om å forvalte naturressurser som fellesskapets ressurser i dag og for fremtidige generasjoner.
- II Samspillet mellom mennesker, sosiale forhold og naturen.
- III Behovet for forvaltning og samfunnsmessig eierskap av naturressurser.

Burkett viser til at denne foreningen innebærer og ivaretar behovet for å integrere økologiperspektivet i en helhetlig naturvitenskapelig og sosialvitenskapelig sammenheng – som også økologisk økonomi ønsker.

Gjennom å ivareta denne helheten sier Burkett at et *kommunistisk* perspektiv gir forutsetning for bedre sameksistens mellom mennesker og mellom mennesker og naturen. Han ser dette som en strategi, men understreker behovet for at menneskers bevissthet og aktiviteter i forhold til naturen må bli behandlet konkret. Dette inkluderer praktiske løsninger i forhold til vitenskapelig kunnskap. Uten dette, og med en lang periode i kamp mot kapitalismens fremmedgjøring, så vil reduksjonen/bortfall av markedsøkonomien («de-marketisation») føre til nye former for fremmedgjøring, og det vil oppstå nye metabolske skiller.

Under nye produksjonsforhold vil arbeiderne opptre som andre subjekter enn i dag. Denne endringen er både en utvikling av mennesker som mennesker («human being») og en utvikling av basis for et nytt

forhold til historien og naturen.

Basert på analysen av den systemmessige miljøødeleggelsen, som er skapt av kapitalismens metabolske skille mellom arbeidere og naturen, framheves arbeiderbevegelsens sosiale posisjon og bevisstgjøring som basis for en samfunnskraft og miljøkamp for å «avkapitalisere» produksjonsbetingelser på ulike områder. Denne basisen for sosiale bevegelser framheves spesielt i forhold til kapitalismens utnyttende («exploitative») globalisering av produksjonen.

God bok

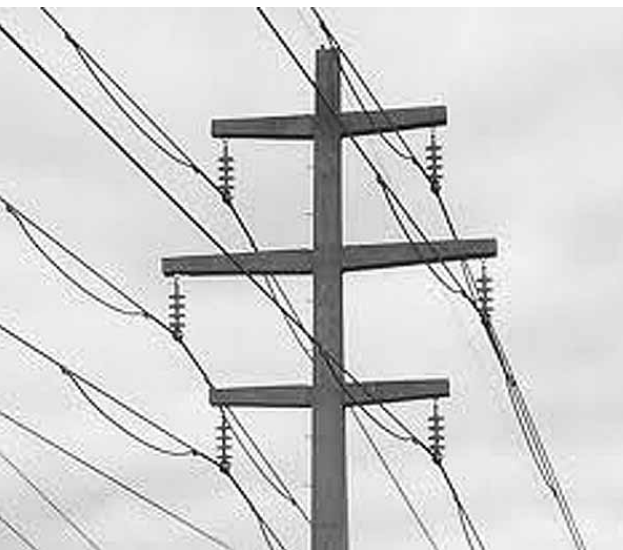
Behovet for mer rettferdig og bærekraftig utvikling er godt synlig i ulike sosiale fora og bevegelser. Dette viser seg også i økende motstand mot sentrale kapitalkrefter og økonomiske institusjoner (IMF, WTO). Burkett viser til at denne bevegelsen trenger en retning og ramme som ikke baseres på marked, privat profitt og andre former for utbytting og undertrykkelse. Med sin helhetlige framstilling har han ønsket å bidra. Jeg synes det er et godt bidrag.

Mye av modelleksemplene og argumentasjonen er rettet inn mot debatter blant amerikanske økologiske økonomer. Disse kan være lite kjent her. Flere av framstillingene kan derfor virke kompliserte. Begrepsbruken er også mye relatert til kunnskaper om marxisme og historisk materialisme. Dette kan virke begrensende i noen miljøer. Jeg savner forøvrig en mere konkret referanse til teorien om *grunnrente*.

Burkett viser til at det i praksis på grasrotnivå er et utstrakt samarbeid mellom venstresideaktivister og rene miljøaktivister. Dette er grunnlaget for at boka er dialogartet mer enn rent polemisk. Ved at han

Folk vil «ikke bare føle frihet, men også kjenne til sitt fellesskap med naturen». Engels

samtidig er så tydelig på mangler innen økologiske økonomiske miljøer, oppfatter jeg boka som en argumentsamling som er aktuelle for dagsaktuelle miljødebatter.

Forholdet mellom økologiske økonomer/MDG/dalyister og sosialister, vil preges av i hvor stor grad de konkrete løsningsforslagene er utopiske og opptrer som reaksjonære i praksis. MDG liker å framstille seg som såkalt blokkuavhengige, at de hverken er røde eller blå. Herman Daly har også et uklart prinsipielt ståsted i forhold til markeds-økonomien, og understreker at arbeidere og kapitalister «must

live together». I sitt oppgjør med tradisjonell økonomi sier han «they have a bad theology. They went to the wrong semi-nary». Hans løsningsforslag med endringer i skattelegging – «Tax labor less, tax enterprise less. And instead, put the tax on that to which value is added, namely the resource flow». (min utheving) – viser at han står langt fra venstresidens syn på kilden til verdiskapning.

Miljøkamp er hyperaktuell. Selv om det er positive engasjementer til grunn for ulike typer miljøaktivisme og bevegelser, så er sentrale spørsmål om markedets kraft og om ulike løsninger som stilles er realistiske eller utopiske, viktig å svare på. Den tidligere setningen om at arbeiderne har bare sine lenker å miste, er utvidet med at vi har jorda å miste.

Tips:

- John Bellamy Foster, redaktør i Monthly Review. Bøker: *The Ecological Revolution: Making Peace with the Planet*, med Fred Magdoff, *What Every Environmentalist Needs to Know About Capitalism*, og *The Vulnerable Planet: A Short Economic History of the Environment*. Herman Daly om Steady-State Economics - Richard Smith, Institute for Policy Research and Development, London, «If Herman Daly has a better plan, let's hear it» 2010, "Beyond Growth or Beyond Capitalism?", *Real-world economics review*, issue no. 53, 26 June 2010,
- Pål Steigan: *Sammenbruddet*, Spartacus 2011
- Rødts Plan for en fornybar framtid», http://www.sosialisme.no/fornybar_framtid.pdf